

BESTAAT GOD?

Bestaat God? Volgens veel theologen is dat een zinloze vraag. Die levert toch geen antwoord op. En als hij wel een antwoord oplevert is dat gegarandeerd fout. Want, zo zeggen die theologen, stel je nu eens voor dat je na lang nadenken tot de conclusie komt, dat er genoeg redenen zijn om te geloven dat God bestaat. Dan kun je dus in hem gaan geloven. Maar wat is dat voor een God? Dat is dan een God die past in jouw denkraam, in jouw kijk op de wereld. Je hebt eerst zelf de eisen opgesteld waaraan die 'God' volgens jou moet voldoen om te kunnen 'bestaan', net zoals je eisen kunt opstellen waaraan een auto voor jou moet voldoen voor je besluit hem te kopen. Zo kun je wel aan een geschikte auto komen, maar niet aan God. Dat wordt een miskoop, want zo'n God is een waardeloze God, niet groter dan de mens, maar kleiner: volledig onderworpen aan de eisen die de mens aan hem stelt.

Wie begint bij de vraag of God 'bestaat' begint dus volgens deze theologen aan de verkeerde kant. Die slaat een weg in die per definitie doodloopt. Toch begin ik hier met die vraag 'bestaat God?', omdat het voor veel mensen daar begint. Het heeft voor hen geen zin om over geloven te praten als ze niet eerst voor zichzelf weten of God eigenlijk wel bestaat. Ik wil daarom een eind met hen oplopen om te kijken hoever je zo kunt komen. Ik neem daarbij het risico op de koop toe, dat dat een doodlopende weg zou kunnen zijn, want ook van het inslaan van doodlopende wegen kun je vaak het nodige leren. Daarom toch maar die vraag: bestaat God?

Wereldbeeld

Onlangs stond ik met een familielid op een stralende zomerdag te kijken naar een stel vredig grazende koeien in de wei. Plotseling zei ze: dat is toch prachtig; zoiets moois kan toch alleen maar door God geschapen zijn? Als je dat ziet, kun je je toch niet voorstellen, dat er mensen zijn die niet in God geloven? Dat vond ze onvoorstelbaar. Maar kort daarvoor had een vriend tegenover mij net het omgekeerde beweerd. Hij kon zich, met alle respect overigens voor het vele goede van de christelijke traditie, helemaal niets voorstellen bij het bestaan van een God. Waar zou je die dan moeten plaatsen?

Wat me trof was dat ze allebei het woord 'onvoorstelbaar' gebruikten: onvoorstelbaar dat God niet bestaat; onvoorstelbaar dat hij bestaat. Daarmee gebruikten ze waarschijnlijk zonder het te beseffen precies het woord dat hier het best op zijn plaats is. Want dat is inderdaad waarover we het feitelijk hebben als we over het bestaan van God gaan discussiëren: niet over of hij werkelijk bestaat of niet (wie zal dat zeggen?), maar over ons voorstellingsvermogen. We praten er dan over of wij ons kunnen *voorstellen* dat hij bestaat.

Filosofen gebruiken daarvoor duurdere woorden. Die spreken dan van 'wereldbeeld' of 'wereldbeschouwing', of ook wel van verschillende 'perspectieven' van waaruit je de werkelijkheid kunt bezien. Maar in feite bedoelen ze daarmee hetzelfde: mensen hebben verschillende voorstellingen van de werkelijkheid waarin ze leven. In het wereldbeeld van de één is God onmisbaar; in het wereldbeeld van de ander is hij onplaatsbaar.

Het is daarbij goed om te beseffen dat je een wereldbeeld niet kiest zoals je een nieuwe auto of een nieuw kledingstuk kiest. Het is geen losse opvatting of gedachte: het is je héle geestelijke garderobe. Die leg je niet zomaar af. Daarom is het zo'n zinloze bezigheid een ander te willen aanpraten dat hij in God zou moeten geloven of juist niet. Want je kunt iemand niet opdragen zich iets voor te stellen, wat hij zich nu juist niet *kan* voorstellen. Ook jezelf niet. Een wereldbeeld kies je niet. Het dringt zich aan je op.

Geloof en wetenschap

In het wereldbeeld van de meeste mensen in onze tijd en samenleving is geen plaats meer voor een God die koeien scheidt. Wat zij in de wei zien staan is voor hen één van de voorlopige eindproducten van een evolutieproces van ruim 4 miljard jaar, evenals wij mensen dat zelf zijn. En geestesziekten zijn voor hen geen gevolg van bezetenheid door een kwade geest die uitgedreven zou moeten worden, zoals men vroeger meende, maar een gevolg van

overschotten of tekorten aan bepaalde stofjes in je hersenen. Enzovoort. Exit God. Die kan gaan, want de wetenschap heeft aangetoond, zo zegt men dan, dat hij niet bestaat.

Echter: niets is minder waar en goede wetenschappers zijn dikwijls de eersten om dat te erkennen. Want het wetenschappelijke bedrijf heeft als uitgangspunt (ik vereenvoudig nu even, maar in de kern komt het daar op neer): alleen wat je kunt meten, tellen en narekenen laten we meetellen bij onze pogingen om de wereld om ons heen beter te begrijpen en te verklaren. Wetenschap bestaat bij de gratie van het zich *beperken* tot het meetbare en het dus bij voorbaat uitsluiten uit je verklaring van alles wat onmeetbaar is: God, geest, de zin van het leven.

Dat is een prima uitgangspunt en levert ook nog steeds uitstekende resultaten op. Maar dat levert niet het 'bewijs' op, dat God niet bestaat. Want wat je eerst hebt aangenomen als *uitgangspunt* van je werk (alleen kijken naar wat meetbaar is), kun je niet later als *resultaat* van je werk presenteren (ik heb geen God aangetroffen, dus die bestaat niet). Dat noemen wetenschappers een cirkelredenering en dat geldt in de wetenschap als een doodzonde. Het grote publiek mag dan soms het gevoel hebben dat de wetenschap het niet-bestaan van God bewezen heeft; wetenschappers zelf weten wel beter. Net zomin als je zijn bestaan kunt bewijzen, kun je zijn niet-bestaan bewijzen. Wél kun je onder de indruk zijn van hoeveel er te verklaren is zonder dat je de noodgreep hoeft te doen om God als verklaring in te voeren. Maar dat is een andere zaak.

Metten is nog niet weten

Met dat vinden van wetenschappelijke verklaringen voor verschijnselen is het trouwens wonderlijk gesteld. Menig wetenschapper ervaart namelijk bij zijn werk, dat hij bij één zaak die hij begrepen heeft op twee dieperliggende zaken stuit die hij nog niet begrijpt, en die zo mogelijk nog indrukwekkender zijn dan datgene wat hij zojuist wist te verklaren. Vooral biologen vallen in onze dagen van de ene verbazing in de andere bij wat ze in één enkele cel ontdekken. Die zit vele malen vernuftiger in elkaar dan een compleet ruimtestation. De grote vragen (waar komt het leven vandaan? waar komt de wereld vandaan?) lossen ze zo niet op. Die verschuiven alleen maar.

Ik maak nu even een reuzenstap over zo'n 50 jaar van wetenschappelijke ontwikkeling en verschuiving heen. In de jaren '50 van de vorige eeuw werd de wetenschappelijke theorie van de oerknal (de 'Big Bang') ontwikkeld. Je zou die kunnen betitelen als de evolutietheorie van het heelal. Die theorie beschrijft namelijk hoe het heelal zich heeft ontwikkeld sinds zijn ontstaan circa 14 miljard geleden. Die theorie is inmiddels vrijwel algemeen aanvaard, maar heeft ook een vloed aan nieuwe vragen opgeleverd. Vooral één vraag intrigeert wetenschappers daarbij in het bijzonder, namelijk deze: dat die knal niet slechts een grote hoop rotzooi heeft opgeleverd, maar een universum waarin de zaken zo vorm gekregen hebben dat daarin leven mogelijk is, ons menselijke leven namelijk. Ze noemen dat het antropische (= menselijke) beginsel van het universum. Ze hebben daaraan uiteraard stevig doorgerekend en zijn daarbij tot de conclusie gekomen dat er tenminste zes zogenaamde 'natuurconstanten' zijn, onveranderlijke waarden (de snelheid van het licht, de grootte van de zwaartekracht, enzovoort) die gewoon vastliggen en die je dus verder niet uit andere zaken kunt verklaren, maar die gelukkigerwijs wel precies de goede grootte hebben om een universum zoals het onze mogelijk te maken. Het is net, zeggen ze, alsof er zes knoppen aan dit universum zitten die toevalligerwijs alle zes precies zó staan afgesteld dat ze het leven op deze aarde mogelijk maken. Wonderlijk. Bijna te wonderlijk om waar te zijn. En toch moet het waar zijn, want we leven, zoveel is zeker. En dus zou God bestaan ...? Nee, die conclusie trekt een rechtgeaarde wetenschapper natuurlijk niet. Die zegt: ik geloof dat ook dáárvóór een verklaring te vinden moet zijn, want dat is mijn werk, verklaringen zoeken. Dus zoek ik verder. Maar weten ... nee, weten doen we het niet. We kunnen slechts veronderstellingen doen.

Eén van die veronderstellingen, die heel serieus bedoeld is en ook door veel ter zake kundige wetenschappers wordt aangehangen, is de veronderstelling dat er dus een veelheid aan

universa zou moeten zijn: een multiversum. Immers, als er héél veel universa zijn (denk dan maar gelijk in de orde van grootte van vele miljarden) dan zal daar op den duur ook wel één universum tussen zitten, waarvan de 'knoppen' precies goed staan afgesteld: ons universum dus. Of is dat een al te boude veronderstelling? Misschien wel, zegt één van die wetenschappers, de Britse astronoom Bernard Carr, daarvan. Maar anderzijds, zegt hij, als er geen multiversum is, waar blijven de natuurkundigen dan? 'Als er maar één universum is, moet je misschien wel een knoppendraaier hebben. Als je geen God wilt, kun je maar beter een multiversum hebben.'

Wat mij opvalt in die uitspraak van Carr – en daarom haal ik die hier even letterlijk aan – is zijn gebruik van dat woord 'willen'. 'Als je geen God wilt ...' Zo spreekt dus iemand die opereert aan de uiterste grens van het menselijke kennen. Hij kiest voor het gebruik van het woord 'willen'. Hij doet dat omdat hij heel goed beseft dat je bij die grens niet meer simpelweg kunt spreken van 'weten', laat staan van 'bewijzen'. Wetenschappelijk werk in dat grensgebied bestaat namelijk uit het doen van veronderstellingen, het verkennen van mogelijkheden, het uitwerken van bepaalde denksporen, enzovoort. Kortom, daar gaat de keuze van de wetenschapper voor het denkspoor dat hij *wil* volgen een steeds grotere rol spelen. Maar of dat gekozen denkspoor daarmee ook bewezen is? Nee, bewezen is zo'n denkspoor als 'multiversum' daarmee evenmin als het denkspoor 'God'.

Niet uitgesloten

Is daarmee dus toch nog de vraag beantwoord of God bestaat? Nee natuurlijk. Of is zijn bestaan na dit uitstapje in de modernste natuurkunde toch weer iets waarschijnlijker geworden? Zelfs dat niet, denk ik. Want wat zou er dan precies waarschijnlijk geworden zijn? Dat er ooit een Grote Knoppendraaier aan het mengpaneel van dit universum heeft gezeten? Vanuit een christelijk oogpunt kun je daarvan haast alleen maar zeggen: en wat dan nog? Jezus heeft het over een God die mensen liefheeft. Daar zijn we na dit knoppenverhaal nog steeds even ver vandaan als daarvoor. Maar toch is een uitstapje in deze richting daarom naar mijn mening niet zinloos, want daarmee valt wel iets te winnen, namelijk het besef dat we er goed aan doen tegenover onszelf en elkaar te erkennen, dat we het uiteindelijk *samen* niet weten. Bescheidenheid is een deugd die gelovigen én wetenschappers siert.

Nog even terug naar die koeien in de wei. Bewijzen die dat God bestaat? Nee, met alle respect voor het indrukwekkende schepsel koe: dat is teveel van haar gevraagd. Wie zijn koeien van stal haalt om het bewijs voor het bestaan van God te leveren, beweert daarmee meer dan hij waar kan maken. Maar wie zijn evolutietheorie van stal haalt om daarmee het bewijs van het *niet*-bestaan van God te leveren, beweert daarmee óók meer dan hij waar kan maken.

Bestaat God? Langs de weg van het redenerende, bewijzende en verklaringen zoekende verstand is daarop slechts een heel bescheiden antwoord mogelijk: dat is niet uitgesloten.

gespreksvragen:

1) De theorie van de oerknal werd voor het eerst geformuleerd door de Belgische priester-astronoom George Lemaître in 1931. Zijn theorie stuitte aanvankelijk op weerstand bij collega-astronomen. Sommigen zagen die als een poging om de kerkelijke leer van een schepping-uit-het-niets (Genesis 1:1 'In het begin schiep God de hemel en de aarde') toch nog weer in de astronomie binnen te smokkelen. Hoe kijk jij aan tegen de verhouding van 'big bang' en 'schepping'? Bijten die twee elkaar voor jou, of verdragen ze elkaar, of versterken ze elkaar misschien zelfs?

2) Bestaat God? Wat is je eigen antwoord op die vraag?

3) De bijbel doet niet aan bewijzen voor het bestaan van God, maar bevat wel verhalen die iets lijken te willen zeggen over de manier waarop God *voor mensen* bestaat. Lees 1 Koningen 19: 8-15. Hoe bestaat God voor Elia, wat zegt dit verhaal daarover?